

MSI	RIIGIKOGU KANTSELEI Majandus- ja sotsiaalinfoosakond E-mail: msi@riigikogu.ee	Tel 6 31 65 02 Fax 6 31 65 04
-----	---	--

16.03.2004 57/1

Elatise lapsele (alimendid)

1. Elatise mõiste.

Eesti praegu kehtiva perekonnaseaduse reguleerimismeetod ja läbiv ideoloogia tuginevad Justiitsministeeriumi eesvõttel ette valmistatava perekonnaseaduse uue redaktsiooni koostajate arvates endiselt suures ulatuses ENSV abielu- ja perekonnakoodeksile aastast 1969.

Nimelt - praegu kehtiva perekonnaseaduse (edaspidi – PKS) - vastu võetud 12. oktoobril 1994 ja jõustunud 1. jaanuarist 1995 a) kohaselt on selle tekstis alimentide (ingl. k *alimony*) asemel käibel mõiste “elatis lapsele”. Peale terminoloogilise erinevuse püüdis seadusandja selle täpsustusega 1900-ndate aastate keskel muuta ka mõiste sisu sellevõrra, et keskenduda seadusandluses ja edaspidises kohtupraktikas just lapse vajaduste võimalikult primale tagamisele. Nimelt - kui alimentide sisuks ühe vanema poolt teisele vanemale, aga ka eestkostjale või eestkostetasutusele (praktikas enamasti isalt emale) perioodiliselt makstav seadusandlikult fikseeritud raha, siis PKS-s (§. 61) on juba kasutuseloleva mõiste “elatis lapsele” sisuks on igakuine raha, mis määratakse kindlaks lähtudes mõlema vanema sissetulekust ja varalisest seisundist.

2. Lapse määratlus

Laps ei ole PKS mõistes määratud mitte ainult vanusega. PKS (§. 60) kasutab vanema kohustuse ajaliseks piiritlemiseks lapse ülalpidamise suhtes nii “alaealise lapse” kui ka “täisealiseks saanud lapse” mõistet, lisades, et alaealisus ega töövõimetus ei ole ülalpidamise kohustuse (so. siis elatise ehk siis alimentide nõudmiseks või nende saamiseks) ainsad võimalikud tingimused, kui laps õpib kas õpib põhikoolis, gümnaasiumis või kutseõppeasutuses ja jätkab neis õppimist täisealiseks saamisel (PKS, §61, lg 1 ja 2)

3. Elatise suurus.

Elatise miinimumsuurus on määratud PKS § 61. lg. 4 (ei või olla väiksem kui veerand Vabariigi Valitsuse kehtestatud kuupalga alammäära). Sama PKS § täpsustab, et kohus võib elatise suurust vähendada alla käesoleva paragrahvi 4. lõikes nimetatud suuruse, kui vanemal on teine laps, kes elatise väljamõistmisel selles suurusel osutuks varaliselt vähem kindlustatuks kui elatist saav laps, ning elatise hoopiski määramata jätta, kui selleks on ühe vanema töövõimetus, lapse enda piisav sissetulek või muud mõjuvad põhjused (PKS, § 61, lg 5, 6). Mitme lapse korral, kui kummagi vanema juurde jääb nende laps, siis mõistab kohus elatise lapsele vanemalt, kellel on parem varaline seisund, jättes PKS §61, lg 9 seejuures täpsustamata parema varalise seisundi määramise täpsemad kriteeriumid (sissetulek, vara, eluviis vmst). Igakuise

elatusraha ülemmäära ei ole kehtestatud, kuid igakuine elatusraha ühele lapsele ei või olla väiksem kui veerand Vabariigi Valitsuse kehtestatud kuupalga alammäära. Kuupalga alammäär võib aga muutuda, ja see ei too aga kaasa automaatset elatise ümberarvestamist ja õigustatud isik peab ikka uuesti elatise hagiga kahjuks kohtusse pöörduma. Kui alimendid on aga välja mõistetud enne 1. jaanuari 1995, siis nende kinnipidamine ka jätkub vana seaduse kohaselt ja kui soovitakse igakuise elatusraha määramist, tuleb selleks uuesti kohtusse pöörduda. Elatisraha määratakse elatishagi esitamise päevast.

4. Kellele elatis määratakse.

Elatisraha (minimaalselt veerand valitsuse kehtestatud kuupalga alammäärast) võib PKS § 62 kohaselt kohtu kaudu välja nõuda ka kasvatus või eestkostetasutus ning elatisraha võidakse PKS §61 loetletud tingimusel määrata kohtu poolt ka täisealiseks saanud lapsele või elatise maksmine lõpetatakse kohtu kaudu, kui poolt varaline seisund muutus.

5. perekonnaseaduse eelnõu uus redaktsioon

Uue PKS redaktsiooni loomise tingis Justiitsministeeriumi vastava töörühma hinnangul peamiselt kolm asjaolu:

1995.a. perekonnaseaduse rakendamise praktikas ilmnes rida kitsaskohti. Seaduse peamiseks probleemiks tuleb uue redaktsioonikoostajate arvates pidada tema madalat regulatiivsuse astet. Nimelt sisaldavat praegu kehtiv PKS redaktsioon suurel hulgal deklaratiivseid norme, samas puuduvad sageli konkreetsete eraõiguslike nõudealused, mis võimaldaksid isikul taotleda oma huvide ja õiguste kohtulikku kaitset. Seadus jätab uue redaktsioonikoostajate arvates õigustrakendavatele organitele (kohus, eestkostetasutus) ülemäära laia otsustusruumi, mistõttu on konkreetse juhtumi tõenäolist tulemit seaduse sätete põhjal enamasti võimatu adekvaatselt ette näha. See puudutab esmajoones just perekonnasuhetes esinevate varaliste õiguste regulatsiooni ja ülalpidamiskohustusi, aga ka vanema õiguste teostamist. Sätete ebaselgus toob omakorda kaasa kohtuvaidluste arvu kasvu.

Teine otsene vajadus 1995.a. perekonnaseaduse uueks läbitöötamiseks tuleneb juba tsiviilõiguse üldosa reformist, sealjuures on oluline koht teovõime regulatsiooni olulistel muudatustel uue TsÜS-i eelnõus. Sellega seoses tuleb ümber töötada kogu eestkostõigus, mille parandamise vajalikkusele on tähelepanu juhtinud ka õiguskantsler.

Kolmandaks on tihenunud kontaktide ja koostöö tulemusel erinevate rahvusvaheliste organisatsioonidega ning teiste riikide perekonnaõigusteadlastega selginenud vajadus pöörata senisest enam tähelepanu rahvusvaheliselt tunnustatud ja laialt kasutuselolevatele perekonnaõiguslikele instituutidele ja õiguskaitsevahenditele. Näitena olgu nimetatud laste ülalpidamise reguleerimine (esmajoones ülalpidamissumma kindlaksmääramine lapse tegelikest vajadustest lähtudes).

6. Ülalpidamise kohustus uue PKS eelnõu kohaselt.

Uue eelnõu järgi on ülalpidamise kohustus perekonnas põhjalikult läbi kirjutatud, ning sellele on pühendatud mahukas eelnõu 10 peatükk – “Põlvnemisest tulenev ülalpidamiskohustus”.

Eelnõus esitatud regulatsioon hõlmab (§ 102 ja § 103) ühtse struktuuri alusel kõiki sugulastevahelisi ülalpidamiskohustusi. Ülalpidamissuhte poolteks saavad olla isikud, kes on omavahel otsejoones sugulased. Sellega on kaetud vanemate ülalpidamiskohustus oma alaealiste laste suhtes, täisealiseks saanud lapse kohustus vanemat ülal pidada, vanavanema kohustus lapselast ülal pidada ja lapselapse kohustus ülal pidada vanavanemat. Puudub vajadus kõiki mõeldavaid kombinatsioone seaduses eraldi üles loetleda.

Ülalpidamisõiguse eeldusteks on § 103 kohaselt: (a) alaealisus (või kestev hariduse omandamine pärast täisealiseks saamist) – see tuleb kõne alla alaneja sugulase puhul (nii laps kui lapselaps); (b) suutmatust ennast ise ülal pidada. See võib puudutada täisealiseks saanud alanejat sugulast, kes kehalise või vaimse puude tõttu või muul põhjusel on võimetu endale ise sissetulekut hankima; samuti ülenejat sugulast (vanem, vanavanem).

Paragrahv 104 näeb ette ülalpidamiskohustuse ulatuse, st piirid, missuguses ulatuses peab kohustatud isik oma võimalusi ja vahendeid kohustuse täitmise huvides realiseerima. Üldsätte (lõige 1) kohaselt peab esmajärjekorras olema tagatud, et kohustatud isiku enda vajadused oleksid kaetud; seejuures arvestatakse tema varalist seisundit ja kõiki kohustusi. Kui ülalpidamiskohustuse täitmine seaks ohtu kohustatud poole enda toimetuleku, siis vabaneb ta kohustusest. Lõigetes 2 ja 3 nähakse ette vanemate ja laste vahelise ülalpidamiskohustuse erijuhtum – vanemad ja lapsed ei vabane vastastikku ülalpidamiskohustusest ka juhul, kui see ohustab nende endi toimetulekut. Nad on teineteise suhtes kohustatud iseenda vajadusi piirama, et lapsele/vanemale äraelamist võimaldada.

Paragrahviga 106 sätestatakse ülalpidamiskohustuslaste järjekord. See võimaldab ühe sättega haarata kõigi otsejoones sugulaste ülalpidamiskohustuste omavahelist suhtestumist juhul, kui on olemas mitu isikut, kellele ülalpidamiskohustus laieneb. Nt kui abivajaval isikul on täiskasvanud laps ja ka vanemad, siis lõike 1 kohaselt on täiskasvanud laps kohustatud ülalpidamist andma esmajärjekorras (abivajava isiku vanematele läheb kohustus üle juhul, kui laps mingil põhjusel kohustuse täitmisest vabaneb). Teise lõike kohaselt lasub ülalpidamiskohustus täiskasvanud lastel enne täiskasvanud lapselapsi.

Paragrahvist 107 tuleneb asendusvastutuse printsiip, mis näeb ette ülalpidamiskohustuse ülemineku järgmisele kohustatud isikule, kui esmajärjekorras vastutav isik mingil põhjusel ülalpidamiskohustusest vabaneb. See annab põhijoontes sama tulemuse, mis 1995.a. perekonnaseaduse puhul tuleneb § 60 ja 65, § 64 ja 66 koosmõjust (st kui esmajärjekorras ülalpidamist andma kohustatud vanemalt ei ole võimalik lapsele ülalpidamist saada, siis annab ülalpidamist vanavanem jne). Asendusvastutusega on tegemist ka juhul, kui nõude esitamine kohustatud isiku vastu on võimatu või äärmiselt raskendatud (näiteks viibib kohustatud isik pidevalt välismaal või hoidub kohustuse täitmisest kõrvale); sellisel juhul kohustus ei kao vaid

asenduskorras ülalpidamiskohustust täitev isik saab hiljem esitada regressinõude.

Paragrahv 108 näeb ette, et abielus oleva isiku puhul on abikaasa alati kohustatud teisele abikaasale ülalpidamist andma enne viimase sugulasi (nt ka täisealisi lapsi).

Paragrahv 109 sätestab ka abivajavate isikute järjekorra põhimõtte, millest tuleb lähtuda juhul, kui ühel isikul lasub kohustus anda ülalpidamist mitmele ülalpeetavale samaaegselt ning ta ei ole suuteline kõigile täies mahus ülalpidamist andma. Nende abivajavate sugulaste puhul, kelle ülalpidamiseks kohustatud isiku vahenditest ei piisa, kohaldub asendusvastutuse säte § 107. Abivajav abikaasa saab ülalpidamist samadel alustel nagu alaealine laps, see tähendab, et kestva abielu korral ei ole abikaasade omavaheline ülalpidamiskohustus seotud kindlate alustega (vt 1995. a. perekonnaseaduse § 21) vaid abikaasat tuleb ülal pidada igal juhul, kui too ei suuda ise toime tulla (§ 103 lõige 2). Ka ei mängi abikaasa ülalpidamise korral rolli kohustatud isiku varaline olukord; sarnaselt alaealiste lastega on ülalpidamiskohustuslik abikaasa kohustatud jagama abivajava abikaasaga kõiki olemasolevaid vahendeid.

Nagu eelpool lahutatud abikaasa ülalpidamist reguleerivate sätete juures märgitud, lähtutakse ülalpidamise suuruse kindlaksmääramisel abivajava isiku tavalistest vajadustest (§ 110). Lõige 2 täpsustab tavavajaduste ulatust esmajoones alaealise lapse seisukohalt.

Paragrahv 111 võimaldab kohtul kindlakstehtud ülalpidamiskohustust või selle täitmist modifitseerida. Siin tuleb kohtul lähtuda põhimõttest – loetletud on juhtumid, mil ülalpidamisnõude maksmapanek kohustatud isiku vastu läheks ilmsesse vastuollu üldise õiglustundega.

Paragrahv 112 näeb ülalpidamise andmise reeglipärase viisina ette elatise maksmise perioodiliste rahaliste maksete tasumise teel. See teenib esmajoones ülalpidamist saama õigustatud isiku huve. Kohustatud isik võib mõjuvatel põhjustel taotleda õigust anda ülalpidamist muul viisil, vaidluse korral teeb otsuse kohus. Lõige 2 täpsustab ülalpidamiskohustuse täitmist vanema ja lapse vahelises suhtes. Eelkõige just siin on lubatav ja isegi vajalik ülalpidamine muul viisil kui rahalise elatise maksmise teel. Vanematel on endil õigus omavahel kokku leppida, missugusel viisil ja kui suures ulatuses kumbki neist oma ülalpidamist lapse suhtes täidab. Väga oluline on lapse puhul arvesse võtta ka faktilist hoolitsust ja kõige vajalikuga varustamist. Rahalise elatise nõue vanema vastu tekib esmajoones siis, kui vanem ei ela lapsega koos või ei osale lapse kasvatamises.

Elatise suuruse muutmise võimalused tulenevad §-st 113. Lisaks kokkuleppele võib õigustatud või kohustatud pool nõuda, et kohus elatise määra suurendaks või vähendaks, kui see on põhjendatav objektiivsete asjaoludega (majandusolude muutumine – inflatsioon, hindade tõus jne).

7. Kohtute poolt aastas määratavate elatisrahade arvestuslik üldmaht

Kui lähtuda PKS uue redaktsiooni eelnõu koostajate poolt kasutatud andmetest, on kohtute kaudu aastas lastele määratavate elatisrahade üldine maht siiski üsna väike – arvestusega seaduses määratud veereand miinimumpalgast oleks see summa lapse kohta ca 5000 krooni aastas. Märgime, et sellest elatis kuulub tulumaksuga maksustatava tulu hulka ja sellest summalt tuleb elatisraha saajal tasuda ka tulumaks. Kokku liigub kohtumääruste alusel seega elatisrahana inimeste arvetele summa suurusjärgus mitte enam kui umbes 10 milj krooni aastas arvestusega, et keskmiselt 10 aasta jooksul lahutatakse ca pooled 1990 aastate alguses sõlmitud 4000-5000 abielust aastas ja et oma abielu lahutavas perekonnas kasvab keskmiselt 1 laps.

Toivo Mängel

MSI nõunik

631 6515

Kasutatud kirjandus:

1. Kehtiv perekonnaseaduse redaktsioon, avaldatud [RT I 1994, 75, 1326](#)
2. Perekonnaseaduse eelnõu ja seletuskiri
<http://www.just.ee/index.php3?cath=5076#seletuskiri> ja sama formaadis *. pdf
<http://www.just.ee/index.php3?cath=5076>
3. Elatisraha hagemise kohtupraktika elulisi juhtumeid
<http://www.juura.ee/artiklid.php3>